

SURLARIN ÖTE YANI

ZEYTİNBURNU

Hazırlayan
Burçak Evren

SURLARIN ÖTE YANI ZEYTİNBURNU

ZEYTİNBURNU

SURLARIN ÖTE YANI
THE OTHER SIDE OF CITY WALLS

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları: 1

Yayın Koordinatörü
Av. Ömer Arısoy - Mustafa Aydın

Yazarlar
Erendiz Özbayoğlu, Burçak Evren, Erol Özvar, Hasan Yelmen,
İlber Ortaylı, İsmail Cengiz, M. Baha Tanman, Nezih Başgelen, Ekrem Işın, Nuran Yıldırım,
Turgay Gökçen, M. Rifat Akbulut, Zühtü Bayar, Necdet Sakaoğlu, Süleyman Berk

Proje Koordinatörü
Ali Çalışır

Hazırlayan
Burçak Evren

Editör
İsmail Cengiz

Fotoğraflar
Engin Yıldız, İsmail Küçük, Nevzat Çakır, Mustafa Yılmaz,
Murat Aydın, Mehmet Özçay, Gökmen Kanber, Abdusselam Feriçadoğlu

Yapım

Görsel Yönetmen
İbrahim Polat, Uğur Ünsoy

Redaksiyon
Bilge Akay

www.istanbulorg.com

Baskı ve Cilt
Kültür Basımevi
Litros Yolu II. Matbaacılar Sitesi ZB-7 Z.Burnu-İstanbul

I. Baskı: Mayıs 2003, 3000 Adet
II. Baskı: Şubat 2005, 2200 Adet
III. Baskı: Kasım 2006, 3000 Adet, Türkçe-İngilizce
IV. Baskı: Nisan 2011, 3000 Adet Türkçe

ISBN: 975-92356 - 0 - 9

© Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Abay Caddesi No: 165 34760 Zeytinburnu/Türkiye
Tel/Phone: +90 212 413 11 11 Fax: + 90 212 413 12 12
www.zeytinburnu.bel.tr

OSMANLI MEZAR TAŞI KİTÂBELERİ'NİN ANLAMI

by Dr. Süleyman Berk

Merkezefendi
Mezarlığı'ndan bir görünüm.
(Fotoğraf Mustafa Yılmaz)

“TAŞA KAZINAN TARİH”

Millî Mücadele döneminde, Doğu Anadolu'da Ermeni devleti kurma girişiminin bulunduğu sırada, Erzurum'a gelen Amerikan heyetinden General Harbord'a, Erzurum Belediye Reîsi pencereden mezarlıkları işaret ederek: “...İşte Türk mezarlığı, işte Ermeni mezarlığı; bu Er-

“HISTORY SCRAPED TO STONE”

General Harbord was a member of an American delegation that paid a visit to Erzurum at a time when there was an attempt to establish an Armenian State in the Eastern Anatolia, during the War of Independence. During this visit, Mayor of Erzurum showed to General Harbord,

MEANING OF THE EPITAPHS OF THE OTTOMAN TOMBSTONES

meniler ölülerini yemediler ya!.." demiştir. Tabii ki, küçük Ermeni mezarlığı yanında, Müslüman mezarlığı çok daha büyüktü. Böylece vatanın gerçek sahibini tespitte mezarlıklar önemli bir argüman olmuştur. Esasen tarihî eserler, bütünüyle bir memleketin tapusu ve karakteri hüviyetindedir.

the cemeteries through the window of his office and said: "...Here is the Turkish cemetery and here is the Armenian cemetery; I do not think that these Armenians have eaten their corpses!" Certainly, besides the tiny Armenian cemetery, the cemetery for the Muslims was much larger. Thus the cemeteries have been an important ar-

*A view from
Merkez Efendi Cemetery.
(Photo by Mustafa Yılmaz)*

Osmanlı mezarlıkları ve mezar taşları dün olduğu gibi bugün de herkesin ilgisini çekmektedir. Çünkü bu mezarlıklar, endamlı servileri, rengârenk çiçekleri ve sanat şâheseri taşlarıyla insana huzur veren mekânlardır. Eski mezarlıklarımızda ölümün, insana ürperti veren soğuk yüzü görülmez. Osmanlı Medeniyeti buraları birer “mânevî istirahat bahçesine” çevirmiştir. Mezar taşı kitâbeleri yapıları itibariyle de sanat ve estetiğin konusu olmuşlardır. Çok ince taş işçiliği, çeşitlilik arz eden başlıkları, taşdıkları edebî ifadeler ve yazı sanatının çok güzel örneklerini taşımaları onları önemli kılmıştır. Ayrıca kişi ile ilgili en doğru bilgiler mezar taşlarından elde edilmiştir. Meselâ, Sicill-i Osmâni müellifi Mehmed Süreyyâ kitabını telif ederken büyük ölçüde mezar taşlarından faydalanmıştır.

Her zaman öğündüğümüz medeniyetimizde, mezarlık alanları şehir dışına, hayatın dışına taşınmamış, devamlı göz önünde olan yerlere yapılmıştır. Önemli kişilerin türbelerinin etrafı, cami hazîreleri, bazen mahallenin en mevkî yeri, mezarlık alanı olarak tahsis edilmiştir. Bir manada insanlar ölüleri ile birlikte yaşamış, bundan da huzur duymuşlardır. Bu sayede, devam edip giden hayatta fâniliklerini hiçbir zaman unutmamış, devamlı iyilik ve güzellik peşinde olmuşlardır. Her gün beraber oldukları yahut önünde geçerken hayır dua ile andıkları bu mezar sakinleri, onlara hayatın fânilliğini, geçiciliğini hatırlatarak, kalıcı güzelliklere yönelmelerini hatırlatmıştır.

Hayatın her safhasında gerçek güzelliği yakalama gayreti, mahallenin bu mezar köşesinin de estetikten nasiplenmesini sağlamıştır. Kadın mezar taşına ayrı bir güzellik, erkek mezar taşına ayrı bir özellik verilmiştir. Mezar taşına yazılan edebî ifadeler, düşürülen tarih mısraları, hayatı şuurla yaşamının bir ifadesi olarak görülebilir. Zeytinburnu Mezarlıkları Zeytinburnu, tarihi doku olarak görülen Suriçi İstanbulunun hemen yanı başında, suriçi ile yakın münasebeti olan bir yerleşim yeri olmuştur. Merkezefendi Külliyesi, Seyyid Nizam Tekkesi, Kazlı Çeşme, Yenikapı Mevlevihanesi ve Erikli Baba Tekkesi bunun en açık misâlidir.

Sur boyunca uzanan mezarlık alanları, buraya rûhâni bir hava kattığı gibi geçmişle olan bağını da güçlü kılmıştır. Geniş mezarlık alanları ve Hazîrelerde bulunan binlerce mezar taşı kitâbesi tarihî önemi hâizdir. Mezar taşlarının sanat özelliği, en boy ve derinlik taşımaları ile özgün oluşları, yazı sanatının güzelliklerini taşıması yanında birçok ifade zenginliğini de barındırmak-

gument in the determination of the true claimant to the Homeland. As a matter of fact, the historical artifacts are entirely of the nature of the title deeds and character of a country.

As in the past, the Ottoman cemeteries and tombstones continue to draw the attention of everyone. The reason is that, with their well-proportioned cypress trees, colorful flowers and masterpiece-stones, these cemeteries give peace to the people. Our old cemeteries do not have the cold face that cause people to shudder. The Ottoman Civilization has converted these places into a “spiritual resting garden”. In terms of their construction, the tombstone epitaphs have been the subject of art and esthetics. Their very refined stone workmanship, the literary statements they bear and the very fine examples of calligraphy have rendered them important. Moreover, the most accurate information regarding a particular person has been obtained from the tombstones. For example, when compiling his book, the writer of the Ottoman Register Mehmed Süreyyâ greatly made use of the tombstones.

In our civilization that we always pride in, the sites of the cemeteries have not been carried outside of the cities, outside life and have always been established in the constantly visible locations. Surroundings of the mausoleums of important personalities, mosque graves, sometimes, the most conspicuous position of a quarter have been allocated as a cemetery site. In a sense, the people have loved together with the dead and felt peace for doing so. Thanks to this, they have never forgotten their mortality in life and have always pursued goodness and beauty. These cemetery residents, with which they were together everyday, or for whom they prayed while passing by, always reminded them of the mortality and temporariness of life, leading them to orientate to permanent beauties.

Effort to acquire the true beauty in all stages of life has allowed this grave-corner of the quarter to get its share from this esthetics. Unique beauties and specialties have been added to the tombstones of women and men. The literary statements and historical lines written and recorded on the tombstones may be seen as an expression of a conscious life.

Cemeteries of Zeytinburnu :

Zeytinburnu has been a settlement having a close association with the walled part of Istanbul regarded as the historical texture, right to the next of the city. Merkezefendi Complex, Seyyid

tadır.

Eski Türk mezarlıkları açık havada teşekkül etmiş bir kıyafet, mimarî, tezyinat, hat müzesi hükmündedir. Dindar bir insan için mezarlık, ibret nazarlarının çevrildiği yer, bazı insanlar için de sevdiklerini sıradıkları bir makamdır. Ruhunun derinliklerine inip, yalnız kalmak isteyen çoğu insan da mezarlıklara yolunu düşürür.

Zeytinburnu Sınırları içerisindeki mezarlık alanları şunlardır:

- 1- Merkez Efendi Camii Hazîresi ve Mezarlığı
- 2- Tahirefendi Mezarlığı
- 3- Dedeler Mezarlığı
- 4- Kozlu Mezarlığı
- 5- Yeni Kozlu Mezarlığı
- 6- Silivrikapı, Ayvalık A, B, C, D Adalar
- 7- Seyyid Nizam Camii Hazîresi ve Mezarlığı
- 8- Kazlıçeşme Mezarlığı
- 9- Yedikule Mezarlığı
- 10- Erikli Baba Tekkesi Hazîresi
- 11- Topkapı Çamlık (1-5 Adalar) Mezarlığı
- 12- Eski Topkapı Mezarlığı
- 13- Yeni Topkapı Mezarlığı
- 14- Maltepe Mezarlığı
- 15- Yenikapı Mevlevihânesi ve Hâmûşân

Görüldüğü gibi surdışında, Merkezefendi ve Seyyidnizam Hânkâhı, Yenikapı Mevlevihânesi, Erikli Baba Tekkesi etraflarında ve Topkapı'da geniş mezarlık alanları oluşturulmuştur. Sosyal, dîni ve kültürel açıdan önemli olan bu mekânlarda çok önemli kişiler defnedilmiştir. Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de önemli kişilerin bu mekânlara defni devam etmiştir. Mûsa Muslihiddin (Merkezefendi), Seyyidnizam, Ahmed Kemâl Dede, Aşçı Dede, hattat Kayışzâde Hâfız Osman Efendi, hattat Şevkî Efendi, Tanbûri Cemîl, Tepedelenli Ali Paşa gibi zevâtın defnedildiği bu makbelerelere yakın tarihte Halide Edip Adivar, Tahsin Öz, Ressam İbrahim Çallı, Sadettin Kaynak, Rızâ Nûr, Abdülhak Şinâsi Hisar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ekrem Hakkı Ayverdi, Sâmîha Ayverdi, Kenan Büyükaksoy (Rıfâi), Şemseddin Yeşil, Hattat Halim Özyazıcı, Ressam Sami Yetik, Mükremin Halil Yinanç, İbnülemin Mahmud Kemal İnal ve daha bir çok zât eski tabirle “defn-i hâk-i ‘itir-nâk” edilmiştir.

Kaynaklarda, Zeytinburnu mezarlıklarında olduğu belirtilen bazı taşlara maalesef artık rastlanamamaktadır. Ayvalık Mezarlığında varlığından bahsedilen Yeniçeri taşları ile Eski Topkapı Mezarlığında olması gereken Pierre Loti'nin ro-

Nizam Lodge, Kazlıçeşme, Yenikapı Mavlavi House and Erikli Baba Lodge are the clearest examples of this.

The cemetery spaces that extend all along the city walls have not only added a spiritual atmosphere to here but also strengthened its tie with the past. Expansive cemetery spaces and thousands of tombstone epitaphs found in the Graves have a historical importance. Besides their artistic peculiarities, their originality with their 3D feature, and the fact that they bear the esthetics of calligraphy, the tombstones harbor richness of statements.

Old Turkish cemeteries are like an open-air museum of dresses, architecture, decorations and calligraphy. For a religious person, a cemetery is a pace to where the lesson-learning glances are turned; for some people they are an authority where they glaze their beloved ones. Most of the people who want to go down to the depths of the souls pay visits to the cemeteries.

Spaces for the cemeteries within the boundaries of Zeytinburnu are as follows:

- 1-Merkez Efendi Mosque Grave and Cemetery
- 2-Tahirefendi Cemetery
- 3-Dedeler Cemetery
- 4-Kozlu Cemetery
- 5-Yeni Kozlu Cemetery
- 6-Silivrikapı, Ayvalık A, B, C, D Adalar
- 7-Seyyid Nizam Mosque Grave and Cemetery
- 8-Kazlıçeşme Cemetery
- 9-Yedikule Cemetery
- 10-Erikli Baba Lodge Grave
- 11-Topkapı Çamlık (1-5 Adalar) Cemetery
- 12-Eski Topkapı Cemetery
- 13-Yeni Topkapı Cemetery
- 14-Maltepe Cemetery
- 15-Yenikapı Mavlavi House and Hâmûşân

As may be seen, outside the city walls; expansive cemetery spaces were established in the surroundings of Merkezefendi and Seyyidnizam Soup Kitchen and Yenikapı Mavlavi House and Erikli Baba Lodge. In these socially, religiously and culturally significant places, very important personalities are buried. As in the Ottoman Period, the burial of important persons in these spaces continued in the Republican Period. In addition to leading personalities Mûsa Muslihiddin (Merkezefendi), Seyyidnizam, Ahmed Kemâl Dede, Asçı Dede, calligraphs Kayışzâde Hâfız Osman Efendi and Şevkî Efendi, Classical Lutist Cemîl, Tepedelenli Ali Pasha, Ha-

Woman's epitaph.
(Photo by Gökmen Kanber)

man kahramanı Hatice Hanım (Aziyâde) mezar taşı kitâbesine maalesef rastlanamamıştır. Ayrılk Mezarlığında birkaç Cellat mezar taşı kitâbesine rastlanmıştır. Fakat Kazlıçeşme Mezarlığında olması gereken cellat mezar taşları maalesef yerlerinde bulunmamaktadır. Esasen Kazlıçeşme Mezarlığında tarihi taşlar hiç kalmamıştır. Yetkililerin ifadesine göre, tarihî mezar taşları buradan başka mezarlıklara taşınmıştır. Neyse ki, oldukça meşhur olan ve insanı tebessüm ettiren “Karı dırılıştından vefat eden Halil Ağa” mezar taşı kitabesi Merkezefendi Mezarlığı’nda yerinde durmaktadır. Bir hayır(!) sahibi herkesin, okuyup görmesi için bir mermere, mezar taşının okunuşunu yazıp önüne koymuştur.

Mezarlık alanları idari bakımdan iki sınıfa ayrılmaktadır. Hazîre olarak adlandırılan mezarlık alanları, idari bakımdan Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne bağlı bulunmaktadır. Buralara yeni gömü yapılması ilgili yasa gereği, Bakanlar Kurulu Kararı ve Cumhurbaşkanlığı’nın onayına bağlı bulunmaktadır. Bu bakımdan, bu sınıfa giren mezarlıklarda bulunan tarihi mezar taşları kısmen korunabilmiştir. Hazîre haricindeki mezarlar, idari bakımdan İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı olup, buralara yeni gömü yapılması nedeniyle, tarihi taşlar büyük tahribe maruz kalmıştır.

Eski eserlere karşı süren ilgisizlik yanında, tarihi mezarlıklara yeni defnin devam etmesi mezarlık ve mezar taşı kitâbelerinin büyük ölçüde tahribine sebep olmuştur. Ecdadının mezar taşını okuyamayan neslin tahribi, çok daha acımasız olmuştur. Tahrip edilen, temel taşı ve bahçe duvarı yapılan taşlar yanında, tamamen sahipsiz kalan tarihi taşlar, kimi mezar taşı ustalarına hammadde olmuştur. Bu yapılanlar sadece taşların yok olmasını intâc etmemiştir; koca bir tarih yok edilmiştir!..

Mezar Taşı Kitâbelerinin Yapısı:

Mezar taşı kitâbelerinde üç önemli özellik, sanat göze çarpmaktadır. Taş işçiliği, yazı sanatı ve Mezar taşlarında bulunan dini ve edebi ifadeler... Yapı olarak Mezar taşları birbirlerine benzer özellikler göstermektedir. Ana farklılık erkek ve bayan Mezar taşlarında görülür. Erkek Mezar taşlarında ölünün statüsüne göre bir başlık bulunmasına karşın, kadın Mezar taşlarında çiçek motifleri başlık olarak yer alır.

Osmanlı’da batılı anlamda bir heykel geleneği yoktur. Batıda en, boy ve derinliği olan insan ve hayvan figürleri çalışılmasına karşılık, Osmanlı’da özellikle mimari unsurlarda çok

lide Edip Adıvar, Tahsin Öz, Painter İbrahim Çallı, Sadettin Kaynak, Rızâ Nûr, Abdülhak Şinâsi Hisar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ekrem Hakkı Ayverdi, Sâmiha Ayverdi, Kenan Büyükkaksoy (Rifâi), Şemseddin Yeşil, Calligraph Halim Özyazıcı, Painter Sami Yetik, Mükremin Halil Yinanç, İbnülemin Mahmud Kemal İnal from the near history are buried in these graves. Some of the stones that the sources refer to as existing in the Zeytinburnu cemeteries are unfortunately not traced today. Janissary stones that are said to be present at Ayrılık Cemetery and the tombstone epitaph of Hatice Hanım (Aziyade), the fiction character of Pierre Loti, that is supposed to be at the old Topkapı Cemetery, has not been found out. Epitaphs of tombstones of some executioners at Ayrılık Cemetery have not been traced. But the tombstones of some executioners that are supposed to be at the Kazlıcesme Cemetery have unfortunately not been traced in their place. As a matter of fact, no historical stones have been left at Kazlıcesme Cemetery. According to the remarks of the officials, historical tombstones have been carried from here to other cemeteries. Nonetheless, the tombstone epitaph reading, “Halil Agha who died by the women’s grumbling”, that is quite well-known and makes the reader smile is still in itself place at Merkezefendi Cemetery. A benevolent (!) person wrote the reading of the tombstone on a marble and put it in front of himself so that everyone could read it.

Cemetery spaces are administratively classified into two. The cemetery spaces called Hazire (Walled Grave) are administratively attached to Directorate General of Vakıflar. Making new graves in these spaces is, under the relevant law, subject to the Decision of the Council of Ministers and the approval of the President of Republic. In this respect, historical tombstones found in the cemeteries of this category have been partially preserved. Tombs apart from Hazire are administratively attached to the Metropolitan Municipality of Istanbul. Because of the construction of new graves here, historical stones have been massively damaged.

Besides the ongoing neglect of the historical artifacts, the continued burials in these historical cemeteries have caused to a considerable destruction of the cemeteries and epitaphs of the tombstones. Destruction of a generation that is unable to read the tombstone of his ancestors has been much more pitiless. Besides the stones that have been destroyed, and that have been

Merkez Efendi Mezarlığı’nda
Osmanlı mezar taşları
(Fotoğraf: Murat Aydın)

*The Ottoman Tombstone Head-
gears (Merkez Efendi Cemetery)*
(Photo by Murat Aydın)

farklı bezemelere sahip taş işçiliği kullanılmıştır. Bunun yanında mezar taşı kitâbeleri, taş işçiliği olarak çok zengin örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde, kadın ve erkek mezar taşı olarak iki grupta toplanan bu taşlar, kendi içinde de farklılıklar göstermektedir. Erkek Mezar taşlarında, sosyal statü gereği başlıkları çok çeşitlidir. Erkek Mezar taşları başlık taşımalarına karşılık, kadın Mezar taşlarında daha çok kadın zerafetini yansıtan çiçek motifleri bulunmaktadır.

Kadın olsun erkek olsun bir mezar taşı kitâbesinin yapısı (farklı tasnifler yapılabilirse de) şu bölümlere ayrılabilir.

- 1-Başlık ve Sembol
- 2-Serlevha
- 3-Kimlik
- 4- Dua
- 5- Tarih

Şüphesiz bu tasnif ana başlıkları itibariyle yapılmıştır. Bu bölümler çoğu zaman yer değiştirebildiği gibi, birbiri içine yedirilmiş olarak da yer alabilmektedir. Yine bazı taşlarda bu bölümlerin biri yahut ikisi yer almamaktadır. Bazı mezar taşlarında manzum ifadeler yer almakta, bazı mezar taşlarında ölüm tarihi bulunmadığı gibi bazı Mezar taşlarında, mevtanın ölüm günü saati ile verilmiştir.

Mezar Taşı Başlıkları:

Erkek mezar taşı kitâbelerinde mevtanın sosyal hayattaki statüsünü yansıtan, başlıklar ve semboller mezar taşı kitâbelerine işlenmiştir. Her halde dünya üzerinde pek az toplum, mezar taşlarını usta işi bezemeler, lâleler, sümbüller ve sair nebatat ile süsleyip mezarlıklarını Osmanlılar kadar şenlendirebilmiştir. Şüphesiz erkek mezar taşlarının en dikkat çeken kısmı başlıklardır. Başlıklar üç ana kısma ayrılabilirler:

- 1-Kavuklar
 - 1.1 Kallavi Kavuk
 - 1.2 Mücevveze Kavuk
 - 1.3 Burma Sarıklı Kavuk
 - 1.4 Kafesi Sarıklı Kavuk
 - 1.5 Katibi Kavuk
 - 1.6 Örfi Kavuk
 - 1.7 Yeniçeri Başlığı
- 2- Fes
 - 2.1 Mahmûdi Fes
 - 2.2 Azîzi Fes
 - 2.3 Hamidî Fes
- 3- Tarikat Başlığı
 - 3.1 Mevlevî Başlığı
 - 3.2 Kadirî Başlığı

Merkezefendi Mezarlığı'nda bayan mezar taşı kitâbesi
(Fotoğraflar: Gökmen Kanber)

Woman's epitaph at the Merkez Efendi Mausoleum
(Photo by Gökmen Kanber)

made foundation stone and garden walls, the historical stones that have been totally left idle have been a raw material for some tombstone masters. All of this has resulted not only in the destruction of the stones but the destruction of that massive history!

Structure of the Epitaphs of Tombstones:

Three important features are noticeable in the epitaphs of the tombstones: Stone workmanship, calligraphy and literary statements.... In terms of structure, the tombstones are of similar characteristics. The main difference is visible in tombstones for men and women. Even though the tombstones for men had a headgear, the tombstones for women have flower motifs as a headgear.

The Ottomans did not have a sculpture tradition as in the West. Despite 3D human and animal figure works in the West, a stone workmanship

3.3 Nakşî Başlığı

3.4 Bektaşî Başlığı

3.5 Melâmi Başlığı

3.6 Sünbülüye başlığı

Osmanlılar'da mezar taşlarının asıl amacının bir insan tasviri yaratmak olmadığı, aksine, o insanın pâyesini, daha alt katmanda kimliğini ortaya çıkarmak, kısacası taşın sahibini tanıtmak olduğu görülecektir. Kişinin genç yaşta ölmüş olduğunu belirten çiçek, hacı olduğunu belirten hurma ağacı, idam edildiğini anlatan boyun kısmındaki kement, mesleklerini yansıtan tulumba, çapa, ok-yay – ki namı bir kemankeş olduğuna işaret eder - ve okur-yazarlığına delâlet eden kalem-divit gibi simgelerde de, kişinin kimliği ile ilgili daha özel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bu yüzden, serpuşun ve diğer simgelerin mezar taşlarındaki anlamı, son derece büyüktür. Osmanlılar'da sosyal statünün en önemli göster-

was used by the Ottomans particularly in architectural elements having different ornaments. Besides, the tombstone epitaphs are conspicuous as very rich examples of stone workmanship. These stones that are grouped as tombstones for women and men differ in themselves too. Owing to the social status, the headgears of the stones for men have many kinds. Even though the tombstones for men bear headgears, those of women mainly have flower motifs that reflect the elegance of the women.

Whether it is for women or men, the structure of a tombstone (even though it may be classified in a different manner), may be divided into the following parts:

- 1- Headgear and Symbol
- 2- Title
- 3- Identity
- 4- Prayers
- 5- Date

Certainly, this classification has been made in broad lines. While these parts can change positions, they can also be position as embedded into each other. Again, one or two of these parts in some of the stones are absent. While some tombstones carry poetic statements, some do not have the date of death, but others carry the date of the death of the person, including the hour of his death.

Tombstone Headgears:

In the tombstones of men, the headgears and symbols that reflect the status of the deceased in the social life were worked into the epitaphs. Probably, only very few communities in the world have done the same as the Ottomans who cheered up their cemeteries by embellishing the tombstones with masterful ornaments, tulips, hyacinths and other plants. Undoubtedly, the most conspicuous part of the tombstones for the men are the headgears. The headgears are divided into three main parts:

1-Quilted Turbans

1.1 Large (as worn by the viziers) Turban

1.2 “Mücevveze” (as worn by palace functionaries) Turban

1.3 Turban With Thick Coils

1.4 Kafesi Wrapped Turban

1.5 Katibi Turban

1.6 Common Usage Turban

1.7 Janissary Headgear

2- Fez

2.1 Mahmûdi Fez

2.2 Azîzi Fez

Merkezefendi Camii Hazîresi'nden bir görünüşü.

(Fotoğraflar: Mustafa Yılmaz)

A view from Merkez Efendi Grave yard.

(Photo by Mustafa Yılmaz)

gesi olan kavuklar, bu nedenle mezar taşlarının da en belirleyici özelliği olmuşlardır.

Kavuğun en eski türü, sivri ve dilimli bir külaha geniş olarak sarılmış burma destarla kuşatılan iri kavuklardır. Sahibinin zenginliğinin göstergesi olarak iri sorguç kabartmaları ile süslenen bu tür kavuklar, XVI. yüzyılın başlarından itibaren görülmeye başlar ve XVII. yüzyılın sonlarına doğru ortadan kaybolur. Ancak bu süre zarfında sultanların sandukaları üzerinde, sadrazam, vezir ve paşa gibi üst düzey devlet görevlileri ile, henüz küçük yaşta vefat eden çocukların mezar taşları ve sandukalarında kullanılan bu kavuğun, geniş bir kullanıcı kitlesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Zeytinburnu Mezarlıklarında bu kavuktan sade iki tane bulunmaktadır.

Bunların ortadan kalkmasından sonra görülmeye başlayan kallavi ise, aslında sadrazam, vezir ve üç tuğlu paşaların kullandığı, bir tür tören başlığı idi. Gündelik kullanımda çok az yeri bulunan bu kavuğun mezar taşlarındaki kullanımı, tamamen semboliktir.

Daha çok orta ve alt tabaka ulema sınıfı ve kadılar tarafından kullanılan, dilimli ve basık bir takkenin etrafına kılıçlamasına sarılan destar ile oluşturulan tür ise bu grubun üyelerini belirlemektedir. Ancak zamanla yaygınlık kazanan bu tür başlıklar, herhangi bir tarikata mensup olan siviller ve dervişler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Bunların farklılığı ise, takkenin dış yüzünde, dikeylerle oluşturulan ve her tarikatta farklı sayıda olan dilimlerle belli olmuştur.

Destarının kafes biçiminde sarılmış olması nedeniyle “kafesi” olarak adlandırılan tür ise, daha çok divan ve sadâret katipleri, tevkîi, beylikçi, reisül-küttâb, defterdar, tersane ve darphane emini gibi hâcegân ünvanına sahip olan kişiler tarafından kullanılmaktaydı. “Kalafat” olarak adlandırılan ve üst kısmı mantar şeklinde sonlanan tür, bu modelin en belirgin örneklerinden biridir. Ancak bunun kullanımı, yüzeyi yivlerle zenginleştirilmiş düz tepeli silindirik kavuğa sahip olan türün yanında daha nadirdir. Yine bu türün içinde bulunmakla birlikte, dilimli küre şeklinde olması ile diğerlerinden ayrılan bir tür vardır ki, bu serpuşu kullanan kişilerin sosyal statüleri de farklıdır. Zira daha çok divan katipleri tarafından kullanılan diğer türlerin aksine, kapıkulu tabir olunan sipahiler tarafından kullanılmaktaydı. Nitekim XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren, daha alt kademelerde bulunan katipler de, bu başlığı kullanmaya başlamışlardır.

Ancak bunlar gibi katipler ve memurlar, “katibi” olarak adlandırılan kavuğu kullanılmaktaydı. Os-

2.3 Hamidî Fez

3- Headgears for Religious Orders

3.1 Mavlavi Headgear

3.2 Qadiri Headgear

3.3 Naqshi Headgear

3.4 Bektashi Headgear

3.5 Malami Headgear

3.6 Sunbuliyah Headgear

It will be seen that the main purpose of the tombstones during the Ottoman era was not to create a human depiction but on the contrary, to reveal the position of that person and his identity at the lower echelon, briefly speaking, to introduce the claimant of the stone. Specific symbols were used to give more specialized information regarding the identity of that person: a flower was used to symbolize that the deceased person had died at a young age, a date tree was used to indicate that he was a pilgrim (hadji), a noose around his neck was used to tell that the man had been executed, a pump, a hoe, arrow-arch were used to tell about his profession—this signified that the deceased was a famous archer or bowman— and a pen and pen-case was used to signify that the person was a man of letters. The meaning of the headgear and other symbols at the tombstones is extremely great. Turbans that were the most important indicators of the social status among the Ottomans were also the most determining feature of the tombstones for this reason.

The oldest type of turban was the big turban with thick coils, made by way of broadly wrapping muslin around a pointed and sliced coned hat. This type of turbans ornamented with big crest embossed designs as an indication of the richness of its wearer begin to appear at about the beginning of the 16th and disappear at the end of the 17th century. However, during the said period, this turban was used on the sarcophaguses of the Sultans, and on the tombstones and sarcophaguses of high-level state officials such as Grand Vizier, Vizier or Pasha, as well as the children who died at an early age, indicating that it was widely used. Of this type, there are two turbans at Zeytinburnu Cemeteries.

After their disappearance, the “kallawi” was a ceremonial turban worn by Grand Viziers, Viziers and pashas bearing two plumbed ornaments. Rarely used in everyday life, the use of this turban at tombstones is entirely symbolic. Another type that was created with muslin wrapped around a sliced and compressed skull-cap crosswise and mainly worn by the lower-

Merkezefendi Mezarlığı'nda erkek mezar taşı kitâbesi
(Fotoğraf: Gökmen Kanber)

manlı dönemi mezar taşlarında en sık rastlanan serpuş türü olan kâtibinin, bir kaç değişik türü bulunmaktadır. Bu serpuşun kullanım aralığı ise, XVII. yüzyılın başlarından, XIX. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Öte yandan bu türün kullanıcı grubuna bakıldığında ise, kâtiplerin yanı sıra, aralarında saray görevlileri, kapıkulları, değişik meslek gruplarına mensup kişiler ve hatta alt kademe din görevlilerinin de bulunduğu geniş bir kitle tarafından kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Tarikatlara ait başlıklar da, ilk bakışta kendilerini belli ederler. Özellikle Mevleviler'in kullandığı, etekte genişleyen tepesi yuvarlak silindir şeklindeki sikkeler dikkat çekicidir. Mevlevi dervişleri bu başlığı kullanırken, dede statüsünde olanlar bu sikkenin alt kısmına destar dolamaktaydılar. Bektaşiler'in kullandığı on iki terkli 'hüseyni' ve dört terkli 'edhemi' tacları da, ilk bakışta ayırt edilebilen başlıklardır. Diğer tarikatlarda ise, takkenin üzerindeki dilim sayısı belirleyici olmaktadır. Bayrami Tarikatı altı terkli takke kullanırken, Celveti Tarikatı on iki terkli takke kullanmaktaydı. Öte yandan sivil ve resmi kişilerin bu tarikatlarla olan ilişkileri, daha çok mezar taşları üzerine işlenen simgeler vasıtasıyla belirtilmekteydi. Tarikate girmeyip sadece "muhib" olarak kalanların taşlarına bu başlıklar konulmamış, sadece rölyef olarak işlenmiştir.

Belirlenmesi kolay olan bir başka başlık ise, kadınların kullandığı "hotoz" adı verilen özel başlıklardır. Genellikle basık yarım küre şeklinde olan bu başlıklar, bazen dilimli ya da halkalı olabilmekte, bazı örneklerde ise yüzeyin dönemin üslubunda desenlerle bezendiği görülmektedir. Boyun kısımları çoğunlukla çiçek demetleri ile bezeli olmakla birlikte, maddi gücünü yansıtmak isteyenlerin, muhtemelen sağlıklarında sahip oldukları kolye, gerdanlık gibi ziynet eşyalarını naksettirdikleri de görülmektedir. Onlar da kendi sosyal statülerini, herhalde böyle belirtmişlerdir.

Kullanıcı grubunu ilk bakışta yansıtan serpuşlar ise, hiç şüphesi "zerrin" olarak adlandırılan başlıklar ile yeniçerilerin giydiği "börk" adı verilen özel başlıklardır. Tabii ki bunlara, "tac" ve "sikke" adı verilen, tarikatlara ait özel başlıkları da eklememiz gerekir. Çuhadar, hazinedar, hasodabaşı gibi Enderun'da görev alan üst düzey memurlar tarafından kullanılan zerrin, genellikle tepesi yuvarlatılmış silindir şeklindedir. Ancak sıklıkla karşılaşılmıyor olsa da, yine tepesi yuvarlak olup aşağıya doğru daralan değişik bir türü daha vardır. Üzeri son derece süslü olan bu

class clergy and kadıs marked the members of this group. However, in time, the use of this type of headgears became widespread began to be worn by civilians affiliated to any religious order or dervishes. The differences in this type of headgear became known by the various numbers of slices on the outer side of the skullcap created with seams.

The type whose muslin was wrapped in the form of a cage ("kafes" in Turkish) was thus called "kafesi" was mainly worn by the high-ranking palace and state functionaries such as the clerks of the Council and the Grand Vizierate, functionaries in charge of decorating the swords, the Foreign Minister, shipbuilding and mint officials. The type named "kalafat" the upper part of which ended in the form of a mushroom is the one of the most marked examples of this model. However, its use was less frequent than the cylindrical type of the turban enriched by grooves, which had a flat top part. Again, even though being part of this type, there was a type that differed from the others in having a spherical shape and the wearer of this headgear had a different social status. The reason is that in contrast to the other types that were mostly worn by the Council clerks, it was used by the Ottoman knights called "kapıkulu" (who were directly under the command of the Sultan). Indeed, starting from mid-18th century, the clerks of lower ranks began to use this headgear as well.

However, like them, clerks and officials used to wear the turban called "katibi" (meaning clerical). Being the most used headgear at the tombstones during the Ottoman era, "katibi" had several types. The period for the use of this headgear falls between the 17th and 19th centuries. On the other hand, when one views the users' group, he notices a large group consisting of not only the clerks but also the palace functionaries, "kapıkulu" knights, persons affiliated to various professional groups and even lower-level religious functionaries.

Headgears belonging to the religious orders made themselves known at the first sight. Especially, round cylindrical hats worn by the Mavlavis, which expand to their bottom, are striking. When the Mavlavi dervishes wore this headgear, those who had the position of "dede" wrapped the lower part of this hat with muslin. The twelve-patch 'Husayni' and four-patch 'edhemi' crowns worn by Bektashis were the hats that were discerned at the first sight. In other orders, the number of slices on the skullcap was

*Man's epitaph at the Merkez Efendi Cemetery
(Photo by Gökmen Kanber)*

determinant. While the Bayrami Order used six-patch skullcap, Jalwati Order used twelve-patch skullcap. On the other hand, the relations of the civilian persons and officials with these orders were often indicated with the symbols worked on the tombstones. These headgears were not placed at the tombstones of those who did not join the Orders and remained as “sympathizers” and they were worked with relief.

Yet another special headgear that was easy to realize was the one called ‘hotoz’ worn by the women. Generally being in the shape of a compressed hemisphere, these headgears were sometimes sliced or ringed; in certain examples, the surface was adorned with designs of the style of that period. Even though the neck parts were adorned with flower bunches, one could also see that those who wanted to show off their material power also had jewels such as necklaces that they had probably possessed during their healthy times, painted. Perhaps, they demonstrated their social status in this manner.

Headgears that reflected at first sight the user group, were undoubtedly the headgears called ‘zerrin’ (golden) and the special headgears worn by the Janissaries called ‘börk’. Of course, we have to add to these, the special headgears belonging to the orders named as ‘taç’ and ‘sikke’. ‘Zerrin’ used by high-ranking officials, man servants, custodians, Sacred Trusts Room Official that worked at Enderun (Women’s apartments at the palace) had a rounded cylindrical top. However, even though one cannot come across very often, there is yet another different type with a round top, narrowing down as it gets down. These headgears were highly adorned and were abolished upon the Dressing Reform in 1829. ‘Börk’ that became history upon the dissolution of the Janissary Corps as a result of the ‘Good Incident’ in 1826 was even unluckier. Because of the hatred towards the Corps and the members of the Corps during the Incident, including a large of tombstones of the Janissaries at the cemeteries in Istanbul bearing the ‘börk’ headgear and there only very few examples have reached us today. In sources, the Janissary tombstones at Silivrikapı Cemetery at Zeytinburnu are given with their pictures. But today, these stones are not in their place. But the Janissary tombstones bearing the headgear called ‘dardağan’ are noticed sporadically.

Statements on the tombstones contain striking witty remarks. Besides simple ones, there are

başlıklar, 1829'daki kıyafet devriminden sonra ortadan kalkmıştır. 1826'daki Vaka-i Hayriye neticesinde lağvedilen Yeniçeri Ocağı ile birlikte tarihe karışan börk ise, daha da şanssızdır. Ocağa duyulan nefret yüzünden, vak'a esnasında ocağa ve ocaklılara ait bir çok şey ile birlikte, İstanbul mezarlıklarında bulunan çok sayıda börk serpuşlu yeniçeri mezar taşı da tahrip edildiği için, günümüze çok az sayıda örnek ulaşabilmiştir. Kaynaklarda, Zeytinburnu Silivrikapı Mezarlığı'nda bulunan Yeniçeri Mezar taşları resimleri ile birlikte verilmiştir. Fakat, bugün bu taşlar yerlerinde bulunmamaktadır. Fakat dar dağan tabir edilen başlığa sahip Yeniçeri mezar taşlarına yer yer rastlanmaktadır.

Mezar taşlarının ibareleri dikkat çekici nükteleri ihtiva eder. Basit ifadeli taşlar yanında son derece edebî ifadeli taşlara da rastlanmaktadır. Bunun yanında manzum ve ebced düşürülmüş mezar taşı kitâbeleri de bulunmaktadır. Mezar taşı ibarelerine iki örnek:

Âh mine'l-fırâk

Bu cihan bağına geldim mürüvvet görmedim.
Derdime çare aradım bir ilacın bulmadım
Âh ile zâr kılarak tazeliğime doymadım
Çün ecel peymânesi dolmuş murada ermedim
Plevne'de Gazi Ali Bey sülâlesinden
Vakıf mütevellisi Ali Beyzâde Abdi
Bey'in halîlesi Ayşe Hanım ruhuna Fâtiha
Sene 1295
Topkapı Çamlık Mezarlığı 99

Huve'l-Hallâku'l-Bâki

Otuz seneden mütecâviz
Arnavuluk'ta teferrüd eden
Yanya Sancağı Mutasarrıfı sâbık
Meşhur Tepedelenli Ali
Paşanın ser-i maktûudur."
Sene 1237
Ayvalık Mezarlığı /A 26

Mezar taşlarının, taş işçiliği ve edebî özelliği yanında yazı sanatı bakımından önemi bulunmaktadır. Tarihi mezar taşı kitâbelerinde, Osmanlı'nın önemli hattatlarının yazdığı imzalı mezar taşı kitâbeleri bulunmaktadır.

Mezar taşlarında genellikle celî sülüs, celî talik, kûfi yazı çeşitleri kullanılmıştır. Sanatta üslup sahibi hattatlar yazdıkları mezar taşı kitâbelerinin sonuna imzalarını atmışlardır. İmza sadece hattat ismi olduğu gibi genelde "bunu yazan" anlamına gelen Arapça "ketebehû" fiiliyle birlikte de kullanılmıştır.

tombstones with literary statements. Besides, there are poetic tombstone epitaphs, as well as the ones bearing "ebced" usage. Two examples are given below for the writings on the tombstones:

Âh mine'l-fırâk

Bu cihan bağına geldim mürüvvet görmedim.
Derdime çare aradım bir ilacın bulmadım
Âh ile zâr kılarak tazeliğime doymadım
Çün ecel peymânesi dolmuş murada ermedim
Plevne'de Gazi Ali Bey sülâlesinden
Vakıf mütevellisi Ali Beyzâde Abdi
Bey'in halîlesi Ayşe Hanım ruhuna Fâtiha
Sene 1295
Topkapı Çamlık Cemetery 99

Huve'l-Hallâku'l-Bâki

Otuz seneden mütecâviz
Arnavuluk'ta teferrüd eden
Yanya Sancağı Mutasarrıfı sâbık
Meşhur Tepedelenli Ali
Paşanın ser-i maktûudur."
Sene 1237
Ayvalık Cemetery /A 26

Besides their stone workmanship and literary aspect, the tombstones have an importance in terms of calligraphy. Among the epitaphs of the historical tombstones are those that bear the writings written and signed by the leading Ottoman calligraphers.

In general, the writing types namely "celî sülüs", "celî talik", "kûfi" were used for the tombstones. Calligraphers who possessed an artistic style undersigned the end of their writings on the epitaphs of the tombstones. The signature was either the actual name of the calligrapher or was accompanied by the Arabic "ketebehû", meaning "this is written by..."

An extensive work was launched out in 2005 about the cemeteries in Zeytinburnu. The work was initiated first with the determination of the areas of the historical cemeteries and the walled graves. Later, the number of the historical stones found in the determined areas was found out. Stones that were damaged by the passage of time and the men and that were found totally or partially buried into the soil were removed as much as possible with a careful effort. After this simple cleaning process, each stone was given an inventory number. These stones given a number were transferred to the digital platforms in the subsequent stage.

Yedikule Mezarlığı'nda kâtibî başlıklı Osmanlı erkek mezar taşı kitâbesi (Fotoğraf: Mustafa Yılmaz)

Man's epitaph with "Katibi" turban at the Yedikule Cemetery (Photo by Mustafa Yılmaz)

2005 yılında Zeytinburnu mezarlıkları ile ilgili geniş çaplı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmaya önce, tarihi mezarlık alanlarının ve hazirelerin tespiti ile başlanmıştır. Daha sonra tespit edilen alanlarda bulunan tarihi taşların sayısı belirlenmiştir. Zamanın ve insanların tahribine maruz kalmış, toprağa tamamen yahut kısmen gömülü halde bulunan taşlar, hassas bir çalışmayla mümkün olduğunca ortaya çıkarılmıştır. Bu basit temizlik işleminden sonra, her bir taşa envanter numarası verilmiştir. Sonraki merhalede, envanter numarası verilmiş taşlar, dijital ortama aktarılmıştır.

Çalışma ile tespit edilen 3500'e yakın tarihi mezar taşı kitâbesi, iki ayrı kitap olarak neşredilmesi çalışmaları devam etmektedir. Prestij kitap olarak tasarlanan ilk kitapta, seçili 500'e yakın taş yer almaktadır. İkinci kitap envanter olarak düşünüldüğünde bütün mezar taşları yer alacaktır. Her iki kitabın başlangıç kısmında, mezar taşı kitâbelerinin yapısı ile ilgili geniş bir araştırma da yer alacaktır.

Fes Başlıklı
Osmanlı Mezar Taşı Kitâbesi
(Fotoğraf: Gökmen Kanber)

SEÇME BİBLİYOGRAFYA

- ACAR, Şinasi. *Gelimli Gidimli Dünya Hattat Mezar taşı Kitabeleri*. İstanbul, 2004, 128 s.
- "Arakiyeci İbrahim Ağa Camisi", *Yapı Dergisi*, sy. 284 (Temmuz 2005), 96-100.
- "Hattat Mezar Taşları (I-II)", *AD Art Dekor*, sy. 81-82 (Aralık 1999- Ocak 2000), s. 112-122; 112-118
- "Ebced Hesabıyla Tarih Düşürme", *Yapı Mimarlık, Kültür ve Sanat Dergisi*, sy. 243 (Şubat 2002), s. 80-85.
AYANOĞLU, Fazıl, "Türk Tarihi Vesikalarından Eşsiz Mezartaşları", *Tarih Hazinesi*, Yıl: 1, sy. 12 (1951), s. 598- 602.
AYMAZ, Abdullah. "Bre Ekmek Atmak Günahdır, Size Portokal Verelim!", *Zaman Gazetesi*, 17 Temmuz 2005.
AKAR, Azade, "Eski Türk Mezar taşı Süslerine Dair", *Sanat Dünyamız*, Yıl: 1, sy. 2 (Eylül 1974), s. 12-20
AKINCI, Sırrı. "Aziyade'nin Mezarı Nerede?" *Hayat Tarih Mecmuası*, sy. 4 (1 Mayıs 1966), s. 29-31.
- "Bir Mezar Taşı", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl. 4 (1 Ekim 1968), cilt 2, sy. 9, s. 9
BAĞDATLI, Mustafa- ŞAHİN, Recep, "Şükrü Paşa", *Sızıntı*, Yıl 28, sy. 328 (Mayıs 2006), s. 32-34.
BALMAN, Vahap. *Mezar Sesleri*. Ankara, Balman Yayınları, ts. 275 s.
BAYRAK, M. Orhan. *İstanbul'da Gömülü Meşhurlar*. İstanbul, Türkiye Anıtlar Derneği
İstanbul Şubesi Yayını No: 5, 1979, 276 s.
- *İstanbul'da Gömülü Meşhurlar*. İstanbul, Mezarlıklar Vakfı, 1998, 214 s.
- *Türbeler Sözlüğü*, İstanbul, İstanbul, Mezarlıklar Vakfı, 1998, 127 s.
- *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar*, İstanbul, Milenyum Yayınları, 2003, 222 s.
- "Eski Mezar Taşları", *Tarih ve Toplum*, sy. 19 (1985) s. 22- 24.
BERGER, Albrecht, "Mezarlıklar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994, c. IV, s. 442.
BOYDAŞ, Nihat, "Plastik Değerler Açısından Bir Mezar Taşı", IX. Millî Mevlâna Kongresi, 15-16 Aralık 1997, (Tebliğler), Kon-

There are ongoing efforts for publishing about 3500 tombstone epitaphs found out as a result of the work carried out in two separate books. In the first book designed as the prestige book, are found 500 selected stones. As the second book is thought of as inventory, it will contain all the stones. The introductory parts of both books will contain an extensive study about the structure of the tombstone epitaphs.

A SELECTED BIBLIOGRAPHY

- ACAR, Şinasi. *Gelimli Gidimli Dünya Hattat Mezar taşı Kitabeleri* (Calligraphic Tombstone Epitaphs of the Mortal World) . İstanbul, 2004, issue no. 128.
- "Arakiyeci İbrahim Ağa Camisi", (Arakiyeci İbrahim Ağa Mosque) *Yapı Magazine Dergisi*, issue no.. 284 (July 2005), pp. 96-100.
- "Hattat Mezar Taşları (Calligraphic Tombstones) (I-II)", *AD Art Dekor*, pp. 81-82 (December 1999- January 2000), pp. 112-122; 112-118
- "Ebced Hesabıyla Tarih Düşürme" (Dating By Way of Ebced Calculation), *Yapı Mimarlık, Kültür and Art Magazine*, p. 243 (February 2002), pp. 80-85.
AYANOĞLU, Fazıl, "Türk Tarihi Vesikalarından Eşsiz Mezartaşları" (Unique Tombstones from the Documents of Turkish History), *Tarih Hazinesi* (Treasure of History) , Year: 1, issue no. 12 (1951), pp. 598- 602.
AYMAZ, Abdullah. "Bre Ekmek Atmak Günahdır, Size Portokal Verelim!" (Hey, It is Seen to Throw Bread, Let Us Throw Your Oranges!) *Zaman Newspaper*, 17 July 2005.
AKAR, Azade, "Eski Türk Mezar taşı Süslerine Dair" (About the Decorations of the Old Turkish Tombstones) , *Sanat Dünyamız* (Our Art World) Year: 1, issue no. 2 (September 1974), pp. 12- 20
AKINCI, Sırrı. "Aziyade'nin Mezarı Nerede?" (Where Is Aziyade's Grave?", *Hayat History Magazine*, issue no. 4 (1 May 1966), pp. 29-31.
- "Bir Mezar Taşı" (A Tombstone), *Hayat History Magazine*, Year 4 (1 September 1968), vol. 2, issue no. 9, p. 9
BAĞDATLI, Mustafa- ŞAHİN, Recep, "Şükrü Paşa", *Leak*, Year: 28, issue no. 328 (May 2006), pp. 32-34.
BALMAN, Vahap. *Mezar Sesleri* (Sounds of Graves) . Ankara, Balman Publ. ts. 275 p.
BAYRAK, M. Orhan. *İstanbul'da Gömülü Meşhurlar* (Celebrities Buried in Istanbul), İstanbul, Publication of the İstanbul Branch of the Turkish Association of Monuments, No: 5, 1979, 276 p.
- *İstanbul'da Gömülü Meşhurlar* (Celebrities Buried in Istanbul). İstanbul, Graves Foundation, 1998, 214 p.

ya, Selçuk Üniversitesi, 1998, s. 115-121

BOYRAZ, Şeref. *Mezar Taşı Sözleri*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, 255 s.

BURAK, Cihat, "Ol Tâc-ı Zerrin Başına", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, sy. 49/328 (Eylül-Ekim 1975), s. 9-13.

CÜNDİOĞLU, Düccane. "Mezar taşları Müzesi I-IV", *Yeni Şafak Gazetesi*, 12-13, 19-20 Nisan 2003.

ÇETİNTAŞ, Burak, "Mezarlıklarımızın Perişan Hâli Yahut Hâl-i Pür-melâli...", *Sanat Dünyamız*, sy. 98 (Bahar 2006), s. 156-169.

ÇETİNTAŞ, Sedat. "Mezar taşları", *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Eylül 1936.

ÇORUHLU, Yaşar, "Mezarlıklar; Osmanlı Döneminden Bugüne", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994, c. IV, s. 442-445.

DERMAN, M. Uğur, "Mezar Kitâbelerinde Yazı Sanatı", *Belleten (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu)*, sy. 49, 1975, s. 36-47.

DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 2004, 1195 s.

ELDEM, Edhem, "Quelques Reflexions Sur Les Chronogrammes Funeraires Ottomans", *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 1165-1170.

-İstanbul'da Ölüm Osmanlı- İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri. İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2005, 300 s.

EYĞİ, Mehmet Şevket. "Tapu Senetlerimizi Yırtık", *Milli Gazete*, 03. 08. 2005

EYİCE, Semavi. "Mezarlıklar ve Hazireler", *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 123-134.

EYİCE, Semavi. "Tarihi Mezarlar ve Mezarlıklara Dair Notlar", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (18-20 Aralık 1998)*, Sempozyum Bildirileri, İstanbul, Mezarlıklar Vakfı Yayını, 1999, s. 495-541.

GAUİTER, Theophile (çev. Nurullah Berk). "Yabancı Gözüyle Türk Kabristanı", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, sy. 49/328 (Eylül-Ekim 1975), s. 16-17.

GÜLERSOY, Çelik. "İstanbul Tarihinin Mezar Taşları", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, sy. 49/328 (Eylül-Ekim 1975), s. 2-6.

GÜLMEZ, Sedat. "Halil Ağa Dırdırdan Öldü", *Zaman Gazetesi* *Turkuaz Eki*, 5 Eylül 2004.

HASEKİ, Metin. *Plastik Açından Mezar Taşları*, İstanbul, 1976, 68 s.

IŞIN, Ekrem. "Yenikapı Mevlevihanesi" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. VII, s. 477-481.

- "Mezar Taşları", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, 1994, c. IV, s. 438-442.

İNAL, Mahmud Kemal (İbnülemin). *Son Hattatlar*. İstanbul, MEB, 1955, 837 s.

-Hoş Sadâ. İstanbul, 1958-

"Karı Dırdırsından Ölen Adam", *Tarih Hazinesi*, sy. 5 (15 Ocak 1951), s. 244.

KUŞOĞLU, M. Zeki. *Mezar Taşlarında Huve'l-Bâki*. İstanbul, 1984, 84 s.

LAQUEUR, Hans- Peter. "Osmanlı Mezartaşlarının Süslemesinde Bitkisel Motifler", *Suut Kemal Yetkin'e Armağan*, Ankara, 1984, 263 s.

-*Stelae Turcaae II*, Tübingen, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen, 1993, 260 s.

-*Osmanische Friedhöfe Und Grabsteine In İstanbul*. Tübingen, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen, 1993, 289 s.

-*Einige Anmerkungen Zur Klassifizierung Der Kopfbedeckungen Auf Grabsteinen*, *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 159-163.

KOYUNLU, Alparslan. "Hukuk ve İdare Sistemimizde Eski Mezar Taşları", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, sy. 49/328 (Eylül-Ekim 1975), s. 27

- *Türbeler Sözlüğü*, (*A Dictionary of Mausoleums*) İstanbul, İstanbul, Graves Foundation, 1998, 127 p.

- *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (Celebrities Buried in İstanbul)*, İstanbul, Milenyum Publ. 2003, 222 s.

- "Eski Mezar Taşları" (Old Tombstones), *Tarih ve Toplum (History and Society)*, issue no. 19 (1985) pp. 22- 24.

BERGER, Albrecht, "Mezarlıklar" (Graves) *İstanbul Encyclopedia from the Past to the Present*, İstanbul, Publ. of the Ministry of Culture and History Foundation, 1994, vol. IV, p. 442.

BOYDAŞ, Nihat, "Plastik Değerler Açısından Bir Mezar Taşı" (A Tombstone With Respect to the Plastic Values), *9th Mawlana Congress*, 15-16 December 1997, (Papers), Konya, Selçuk University, 1998, pp. 115-121

BOYRAZ, Şeref. *Mezar Taşı Sözleri*, (Words on the Tombstones) Ankara, Akçağ Publ. 2003, 255 p..

BURAK, Cihat, "Ol Tâc-ı Zerrin Başına" (Osmanlıca tabir içerdiğinden tercüme edilmedi.), *Bulletin of the Turkish Touring and Automobile Association*, issue no. 49/328 (September-October 1975), pp. 9-13.

CÜNDİOĞLU, Düccane. "Mezar taşları Müzesi I-IV" (Museum of Tombstones I-IV), *Yeni Şafak Newspaper*, 12-13, 19-20 April 2003.

ÇETİNTAŞ, Burak, "Mezarlıklarımızın Perişan Hâli Yahut Hâl-i Pür-melâli..." (Osmanlıca tabir içerdiğinden tercüme edilmedi.), *Our Art World*, issue no. 98 (Spring 2006), pp. 156-169.

ÇETİNTAŞ, Sedat. "Mezar taşları" (Tombstones), *Cumhuriyet Newspaper*, 23 September 1936.

ÇORUHLU, Yaşar, "Mezarlıklar; Osmanlı Döneminden Bugüne" (Graves; from the Ottoman Period to the Present), *Dünden Bugüne İstanbul (İstanbul Encyclopedia from the Past to the Present)*, İstanbul, Publ. of the Ministry of Culture and History Foundation, 1994, vol. IV, pp. 442- 445.

DERMAN, M. Uğur, "Mezar Kitâbelerinde Yazı Sanatı" (Calligraphy at Grave Epitaphs), *Bulletin (the Turkish Touring and Automobile Association)*, issue no. 49, 1975, pp. 36-47.

DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat (An Encyclopedic Ottoman-Turkish Dictionary)*, Ankara, Aydın Bookshop Publ., 2004, 1195 p.

ELDEM, Edhem, "Quelques Reflexions Sur Les Chronogrammes Funeraires Ottomans", *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği (Graves and Funeral Tradition in the Islamic World)*, Ankara, Publ. of the Turkish History Association, 1996, pp. 1165-1170.

-İstanbul'da Ölüm Osmanlı- İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri (Death in İstanbul, Death and Its Rituals in the Islamic Culture) İstanbul, Archive and Research Center of the Ottoman Bank, 2005, 300 p.

EYĞİ, Mehmet Şevket. "We Tore Our Title Deeds", *Milli Gazete Newspaper*, 03. 08. 2005

EYİCE, Semavi. "Mezarlıklar ve Hazireler" (Cemeteries and Walled Graves), *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği (Cemeteries and Tradition of Funerals in the Islamic World)*, Ankara, Turkish History Association, 1996, pp. 123-134.

EYİCE, Semavi, "Tarihi Mezarlar ve Mezarlıklara Dair Notlar" (Notes Concerning the Historical Graves and Cemeteries), *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (Symposium on the Cemetery Culture from the Past to the Present and Their Effects on the Human Life) (18-20 December 1998)*, Symposium Papers, İstanbul, Publ. of Cemeteries Foundation, 1999, pp. 495-541.

GAUİTER, Theophile (translated by Nurullah Berk), "Yabancı Gözüyle Türk Kabristanı" (Turkish Cemetery from the Viewpoint of a Foreigner), *Bulletin of the Turkish Touring and Automobile Association*, issue no. 49/328 (September-October 1975), pp. 16- 17.

GÜLERSOY, Çelik, "İstanbul Tarihinin Mezar Taşları" (Tombstones of the History of İstanbul), *Bulletin of the Turkish Touring and Automobile Association*, issue no. 49/328 (September-October 1975), pp. 2-6.

GÜLMEZ, Sedat. "Halil Ağa Dırdırdan Öldü" (Halil Agha Died of Grumble), *Zaman Newspaper Turkuaz Supplement*, 5 September 2004.

Ottoman tombstone epitaph with "Fez"
(Photo by Gökmen Kanber)

HASEKİ, Metin. *Plastik Açısından Mezar Taşları (A Tombstone With Respect to the Plastics)*, İstanbul, 1976, 68 p.

IŞIN, Ekrem. "Yenikapı Mevlevihanesi" (Yenikapı Mavlavî House) *Istanbul Encyclopedia from the Past to the Present*, vol. VII, pp. 477-481.

"Mezar Taşları" (Tombstones), *Istanbul Encyclopedia from the Past to the Present*, İstanbul, Publ. of the Ministry of Culture and History Foundation, 1994, vol. IV, pp. 438-442.

İNAL, Mahmud Kemal (İbnülemin). *Son Hattatlar (Last Calligraphers)*, İstanbul, MEB, 1955, 837 p.-Hoş Sadâ. İstanbul, 1958-

"Karı Dırılısından Ölen Adam" (Man Who Died of Women's Grumbling), *Historical Treasure*, issue no. 5 (15 January 1951), p. 244.

KUŞOĞLU, M. Zeki. *Mezar Taşlarında Huvel-Bâki (Osmanlıca tabir içerdiğinden tercüme edilmedi.)*. İstanbul, 1984, 84 p.

LAQUEUR, Hans-Peter. "Osmanlı Mezartaşlarının Süslemesinde Bitkisel Motifler" (Plant Motifs on the Ottoman Tombstones), *Present to Suut Kemal Yetkin*, Ankara, 1984, 263 p.

-*Stelae Turcicae II*, Tübingen, Ernst Wasmuth Verlag Tübingen, 1993, 260 p..

-*Osmanische Friedhöfe Und Grabsteine In İstanbul*. Tübingen, Ernst

Wasmuth Verlag Tübingen, 1993, 289 p.

-*Einige Anmerkungen Zur Klassifizierung Der Kopfbedeckungen Auf*

Grabsteinen, İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği (Cemeteries and the Tradition of Funerals in the Islamic World), Ankara, Publ. of the Turkish History Association, 1996, pp. 159-163.

KOYUNLU, Alparslan, "Hukuk ve İdare Sistemimizde Eski Mezar Taşları" (Old Tombstones in Our Legal and Administrative Systems), *Bulletin of the Turkish Touring and Automobile Association*, issue no. 49/328 (September-October 1975), p. 27

MUALLİM Nâci. *Lûgat-ı Nâci (Naci's Dictionary)*, İstanbul, Çağrı Publ. 1978, 960 p..

PAKALIN, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (An Ottoman Dictionary of the History Idioms and Terms) (I-III)*. İstanbul, Ministry of the National Education, 1993.

SARACOĞLU, Necibe. *Türk Mezarlarına Dair Araştırma (A Research on the Turkish Graves)*, İstanbul, Faculty of Architecture of the İstanbul Technical University, 1950, 67 p.

SUBAŞI, M. Hüseyin, "Mezartaşları Üzerine" (About Tombstones) (*Bulletin*, issue no. 5 (1994), pp. 10-11.

"Bir Tarihi Kimlik Belgesi Olarak Mezarlıklarımız" (Our Cemeteries as a Historical Document of Identity, *Dergâh*, issue no. 80 (1996), pp. 20-22.

-*Language of the Epitaphs, Yüzâki -Kültür Sanat-*, İstanbul, issue no. 11, (January 2006), pp. 82-86.

ŞEMSEDDİN Sami, *Kâmûs-i Türkî (Osmanlıca tabir içerdiğinden tercüme edilmedi.)*. İstanbul, Çağrı Publ. 1995, 1574 p.

TAYANÇ, M. M. "Türk Süsü Sanatında Mezar Taşları" (Tombstones in the Turkish Ornamentation Art), *Tarih Hazinesi (Treasure of History)*, issue no. 7 (15-28 February 1951), pp. 334-337.

TİBET Aksel, IŞIN Ekrem, YELKENCİ Dilek, "Yenikapı Mevlevihanesi Haziresi" (Walled Grave of Yenikapı Mavlavî House), *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği, Ankara (Cemeteries and the Tradition of Funerals in the Islamic World)*, Publ. of the Turkish History Association, 1996, pp. 223-281.

TUNCALP, Enver. *Mezar Taşları ve Manzum Kitâbeler (Tombstones and Poetic Epitaphs)*. Ankara, 1971, 16 p.

Türk ve İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri Hakkında Uluslararası Bir

Kaynaçça Denemesi (An Attempt to Create an International Bibliography on the Cemeteries and the Funeral Traditions in the Turkish and Islamic World), *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği (Cemeteries and the Funeral Traditions in the Islamic World)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları (Publ. of the Turkish History Association), 1996, vol. II, pp. 211-255.

TÜRKMEÑOĞLU, Hüseyin, "Mezar- Mezarlık ve Mezartaşları Üzerine Bir Bibliyografya

Denemesi" (An Attempt to Create a Bibliography on the Graves

- MUALLİM Nâci. *Lûgat-ı Nâci*. İstanbul, Çağrı Yayınları, 1978, 960 s.
- PAKALIN, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (I-III)*. İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1993.
- SARACOĞLU, Necibe. *Türk Mezarlarına Dair Araştırma*, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1950, 67 s.
- SUBAŞI, M. Hüseyin. "Mezartaşları Üzerine", *Bülten*, sy. 5 (1994), s. 10-11.
- "Bir Tarihi Kimlik Belgesi Olarak Mezarlıklarımız", *Dergâh*, sy. 80 (1996), s. 20-22.
- Kitabelerin Dili, Yüzakı-Kültür Sanat-*, İstanbul, sy. 11, (Ocak 2006), s. 82-86.
- ŞEMSEDDİN Sami. *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul, Çağrı Yayınları, 1995, 1574 s.
- TAYANÇ, M. M. "Türk Süsü Sanatında Mezar Taşları", *Tarih Hazinesi*, sy. 7 (15-28 Şubat 1951), s. 334-337.
- TİBET Aksel, İŞİN Ekrem, YELKENCİ Dilek, "Yenikapı Mevlevihânesi Haziresi", *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, s. 223-281.
- TUNCALP, Enver. *Mezar Taşları ve Manzum Kitâbeler*. Ankara, 1971, 16 s. *Türk ve İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği Hakkında Uluslararası Bir Kaynakça Denemesi*, *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Geleneği*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1996, c. II, s. 211-255.
- TÜRKMENOĞLU, Hüseyin, "Mezar- Mezarlık ve Mezartaşları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", Ankara, Kültür Bakanlığı, 1989, 67 s.
- ÜNVER, A. Süheyl. "Yenikapı Mevlevihanesi", *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 41*
- "Takkeci", *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 30*
- Mezarlıklarnâme*, *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 125*
- "Mezarlıklarnâme", *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 490*
- "Mezarlıklarnâme", *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 369*
- "Karacaahmetnâme", *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 268*
- "Karacahmed Mezarlığı", *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 54*
- "Hattatlar ve Bazı Zevat Mezar taşları", *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 284*
- "Garip Mezar taşları", *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 654*
- "Eyüpsultan Mezarlığı", *Süleymaniye Kütüphanesi Süheyl Ünver Bölümü Defter No: 663*
- "Ey Mezar Taşlarımız!", *Türk Yurdu*, sy. 296 (Ocak 1961), s. 41-42.
- YAKIT, İsmail. *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2003, 496 s.
- "Vefat Tarihlerinde Ebced Ve Anlam Sanatı", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (18-20 Aralık 1998)*, *Sempozyum Bildirileri*, İstanbul, Mezarlıklar Vakfı Yayını, 1999, s. 405-417.
- Cemeteries and Tombstones*, Ankara, Ministry of Culture, 1989, 67 p.
- ÜNVER, A. Süheyl. "Yenikapı Mevlevihanesi" (Mavlavi House), *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 41*
- "Takkeci" (Skullcap Seller), *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 30*
- Mezarlıklarnâme*" (Book of Cemeteries), *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 125*
- "Mezarlıklarnâme" (Book of Cemeteries), *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 490*
- "Mezarlıklarnâme" (Book of Cemeteries), *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 369*
- "Karacaahmetnâme" (Book of Karacaahmet), *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 268*
- "Karacahmed Mezarlığı" (Book of Karacaahmet), *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 54*
- "Hattatlar ve Bazı Zevat Mezar taşları" (Calligraphers and Tombstones of Certain Dignitaries), *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 284*
- "Garip Mezar Taşları" (Strange Tombstones), *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 654*
- "Eyüpsultan Cemetery", *Süheyl Ünver Section of the Süleymaniye Library Book No: 663*
- "Hey, Our Tombstones!", *Türk Yurdu (Turkish Homeland)*, issue no. 296 (January 1961), pp. 41-42.
- YAKIT, İsmail. *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme (Ebced Calculation and Dating in the Turkish-Islamic Culture)* İstanbul, Ötüken Publ. 2003, 496 p.
- "Vefat Tarihlerinde Ebced Ve Anlam Sanatı" (Ebced and Meaning Art on the Dates of Death), *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu (Symposium on the Cemetery Culture from the Past to the Present and Their Effects on the Human Life)*, (18-20 December 1998), *Symposium Papers*, İstanbul, Publ. of Cemeteries Foundation, 1999, pp. 405-417.

Merkez Efendi Mezarlığı'nda, Hattat Şevki Efendi İmzalı Bayan Mezar Taşı Kitâbesi
(Fotoğraf: Mehmet Özçay)

Woman's epitaph made by calligrapher Şevki Efendi at the Merkez Efendi Cemetery
(Photo by Mehmet Özçay)

ZEYTİNBURNU MEZARLIKLARI

Adnan Menderes, Hasan Polatkan,
ve Fatin Rüştü Zorlu'nun
Anıt Mezar. (Solda)
(Fotoğraf: Abdusselam Ferşadoğlu)

8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın
Anıt Mezar. (Sağda)
(Fotoğraf: Abdusselam Ferşadoğlu)

*Mausoleum of
Adnan Menderes, Hasan Polatkan
and Fatin Rüştü Zorlu (Left)
(Photo by Abdusselam Ferşadoğlu)*

*Mausoleum of
8th President Turgut Özal (Right)
(Photo by Abdusselam Ferşadoğlu)*

Zeytinburnu ilçesinde mezarlıklar ve oluşturdukları yeşil alanlar geniş bir alana yayılmıştır. Çeşitli dinlere ait mezarlıklar mevcuttur. Bu mezarlıklarda devrin özelliklerini gösteren çok sayıda sahihsiz ya da kaybolmuş şahıslara ait mezar taşları bulunmaktadır.

Zeytinburnu mezarlıkları İstanbul'un fethinden bu yana gömüye açıktır. En eskisi Topkapı mezarlığı olarak tarihe geçmiştir. II. Mehmet dönemine (1453-1481) kadar indiği kabul edilir.

Zeytinburnu'nda şu mezarlıklar bulunmaktadır : Kazlıçeşme (44.699 m2), Yedikule (11.500 m2), Silivrikapı (78.150. m2), Ayvalık (54.400. m2),

Eski Kozlu (117.500 m2), Yeni Kozlu (66.200 m2), Dedeler (13.350 m2), Tahir Efendi-Çürüklü (3.340 m2), Merkez Efendi (27.800 m2), Topkapı-Çamlı (70.700 m2), Maltepe (21.900 m2), Eski Topkapı (67.000 m2), Yeni Topkapı (40.000 m2), Balıklı Türk (34.674 m2), Hamuşan (791 m2), Balıklı Rum, Süryani Kadim ve Ermeni Mezarlığı.

Topkapı'da ise 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu'nun anıt mezarları bulunmaktadır. Kazlıçeşme'de ise Yedişehitler Mezarı vardır.

CEMETERIES OF ZEYTİNBURNU

Cemeteries in Zeytinburnu and the greeneries they have created have been spread to a large area. There are cemeteries of different religions. In these cemeteries are numerous tombstones belonging to unknown or missing persons, which show the features of that age.

Zeytinburnu cemeteries are open to buried treasure ever since the conquest of Istanbul. The oldest of these is known as the Topkapı cemetery. It is assumed that it dates back as old as the era of Mehmet II. Mehmet (1453-1481).

The cemeteries located in Zeytinburnu are as follows: Kazlıçeşme (44,699 sq. m), Yedikule (11,500 sq. m), Silivrikapı (78,150 sq. m), Ayvalık (54,400 sq. m), Eski Kozlu (117,500 sq. m), Yeni Kozlu (66,200 sq. m), Dedeler (13,350 sq. m), Tahir Efendi-Çürüklü (3340 sq. m), Merkez Efendi (27,800 sq. m), Topkapı-Çamlı (70,700 sq. m), Maltepe (21.900 sq. m), Eski Topkapı (67,000 sq. m), Yeni Topkapı (40,000 sq. m), Balıklı Türk (34,674 sq. m), Hamuşan (791 sq. m), Balıklı Rum, Syriac Kadim ve Armenian Cemeteries.

At Topkapı are the monumental graves of the 8th President of Turkey Turgut Özal and Adnan Menderes, Adnan Menderes, Hasan Polatkan and Fatih Rüştü Zorlu. At Kazlıçeşme is the Yedişehitler Tomb.

ZEYTİNBURNU: BİR GELECEK TASAVVURU

İstanbul'u yönetenler geçmiş yıllarda sur dışını şehrin bir tür ardiye olarak düşünmüşler. Bu zihniyetin sonucu olarak da Zeytinburnu, şehrin iç kesimlerine pek bulaşması istenmeyen birimlerin toplandığı bölge olmuş. Çağdaş Zeytinburnu manzarası ise, alışılğıelenden çok farklı. Osmanlı'dan Cumhuriyetin son on-on beş yılına kadar olan zihniyetin şehirdışı olarak gördüğü Zeytinburnu, günümüzde bir sanayi kompleksi olmaktan çok, üretilmiş malların piyasaya sunulduğu bir ilçedir. Bu doğrultuda her geçen gün gelişme yolunda yeni adımlar atan Zeytinburnu ilçesinin gelecekte bir turizm adası ve ticaret merkezi olması tasarlanmaktadır. Örneğin Kazlıçeşme bölgesi ile ilgili ulusal ve uluslararası sermayenin birçok planı bulunmaktadır. Yine de tüm bu gelişmelere karşın, Zeytinburnu ilçesinin geliş-

mesinin önündeki en büyük engel hâlâ Anıtlar Kurulu'dur. Gelecekte bir kültür adası olarak tasavvur ettiğimiz ilçemizde Yenikapı Mevlevihanesi ya da Merkez Efendi Tekkesi gibi tarihi yapıların restorasyonuna yönelik çabalar bürokratik engellere takılmaktadır. Oysa Türk Müziğinin İtri, İsmail Dede Efendi ve Rauf Yekta Bey gibi son derece önemli isimlerini yetiştirmiş olan ve bir müzik akademisi olarak da bilinen Yenikapı Mevlevihane'sinin ya da tıp tarihimiz için son derece önemli bir şahsiyet olan Merkez Efendi'ye ait tekkenin restorasyonu, ulusal kültürümüz için de son derece anlamlı olacaktır.

Zeytinburnu'nun geleceğine ait tasarılarımız arasında en çok öne çıkanlardan biri de, sur boyunun canlandırılıp turizme açılması olacaktır. İlçemiz İstanbul'un farklı din ve milletlerinden çeşitli halklara ait

tarihi eserlerin birarada bulunduğu bir bölgedir. Bizler sur boyunun turizme açılarak değerlendirilmesi yoluyla, ziyaretçilere İstanbul'un 2000 yıllık tarihi ile, renklerini korumayı bilen bugünkü modern Zeytinburnu manzarasını birarada yaşatma imkânının doğacağına inanıyoruz. Sözlerimi burada noktalarken, bizlerin ilçemizin geçmişine tecessüs, geleceğine ise umutla baktığını söylemek istiyorum.

ZEYTİNBURNU: A FUTURE CONCEPTION

Those governing Istanbul have considered the outside of the walls as a warehouse until recent times. As a result of such a mentality, Zeytinburnu has been a locality where the units that are not wanted to be kept out have gathered.

The modern vista of Zeytinburnu is much more different from what has been accustomed to ever since. According to the mentality that prevailed from the Ottoman era up to the last ten to fifteen years of the Republic, Zeytinburnu has been regarded as an off-the-city part; today, rather than being an industrial complex, it is a district where the manufactured goods are supplied to the market. Zeytinburnu District has been taking new steps each day in the way of development and there are plans to make it an island of tourism and a trade center in the

future. For instance, the national and international capitals have numerous plans for the Kazlıcesme area. Despite all these developments, the biggest impediment in the way of the Zeytinburnu District is still the Board of Monuments. Efforts to restore the historical buildings in our district such as Yenikapı Mavlavi House and Merkez Efendi Lodge in our district that we dream as an island of culture in the future get stuck to bureaucratic hurdles. However, the restoration of Yenikapı Mavlavi House where extremely important figures of the Turkish music such as İtri, İsmail Dede Efendi and Rauf Yekta Bey were trained and educated, and which was known as a music academy, and of the lodge belonging to Merkez Efendi, a very important figure of our medical history would be greatly meaningful as far as our

national culture is concerned.

Among our designs about the future of Zeytinburnu one of the foremost of all will be the enlivening of the pathway along the walls and its opening to tourism. Our district is an area where the antiquities belonging to different religions, nations and communities of Istanbul are collected together. We believe that, by way of evaluating the pathway along the walls by opening it to tourism, a chance will be created for the visitors to see Istanbul's two-millennium history and the vista of today's modern Zeytinburnu that has achieved to conserve its colors together.

While concluding my words here, I would like to say that we look to the past of our district with curiosity and to its future with hope.

Murat Aydın
Zeytinburnu Belediye Başkanı
Zeytinburnu Mayor